غەزاکانی

کاتێك لەنێوان ئەنسارو موهاجیرەکان (نیشتەجێکانی مەدینەو کۆچەرییەکانی مەککە) لەشاری مەدینەدا ئارامی گرتو دایکوتا، پەیمانی لەگەڵ یەهودییەکانی مەدینە بەستو بەڵێنی بەهەموو لایەك دا کەئاگای لەخۆیانو ماڵو سامانیان بێت بەو مەرجەی شەڕی لەگەڵ نەکەن. بەم شێوەیەش ژیانی خۆیو قاعیدەکەی زامن کردو ترسی لەسەر هەڵگیراو دەستی کرد بەداڕشتنی نەخشەی غەزاەکانی تا خەڵکی بێنە ناو ئیسلامەوە یان جزییەی بدەنێ تابتوانێ خەرجی دامەزراندنی دەوڵەتێکی ئیسلامی دابین بکات، دەوڵەتیش هەردەبێ سوپایەکی هەبێت تابتوانێ بەرگری پێبکاتو قەوارەو رووبەری زیادبکاو هێرشو پەلاماری پێ بکات. ئامادەکردنی سوپاش پێویستی بەپارە هەیە بۆکڕینی چەكو ئەسپو خواردنی سەربازەکانو شتی دیکە، بەڵام محمد بۆ ئەم کارەی پارەی لەکوێ بوو؟! چارەسەر بۆ ئەمە لەلای محمد پەلاماردانی کاروانە بازرگانیەکانی قورەیش بوو کەهەمیشە کەلوپەلی گرانبەهایان لە (شام)ەوە بۆ مەککە دەهێنا، لەگەڵ داگیرکردنی هۆزەکانی دراوسێی.

به‌پێی گێڕانه‌وه‌یه‌كی (محمد بن عمر) ده‌ڵێ: ئه‌و غه‌زاانه‌ی په‌یامبه‌ری خوا كردوونی‌و له‌لایه‌ن هه‌موو لایه‌كه‌وه ناسراوبێ‌و هه‌موولایه‌ك هاوڕابن له‌سه‌ری وهیچ ناكۆكیه‌كی تێدا نه‌بێت ژماره‌یان بیست‌و حه‌وت غه‌زاه، به‌ڵام ناكۆكی هه‌بووه له‌ژماره‌ی گرووپه شه‌ڕكه‌ره‌كانیدا (محمد بن اسحاق) ده‌گێڕێته‌وه. گرووپه شه‌ڕكه‌ره‌كان‌و ئه‌و كۆمه‌ڵه نێردراوانه‌ی كه‌په‌یامبه‌ر هه‌یبوون، له‌وكاته‌وه‌ی هاته مه‌دینه‌وه تا ئه‌وكاته‌ی سه‌ری نایه‌وه سی‌و پێنج گروپ‌و نوێنه‌ر بوون.[1]

له‌مانگی ره‌مه‌زانی حه‌وته‌همین مانگی كۆچكردنی په‌یامبه‌ر بۆ مه‌دینه له‌موهاجرینه‌كان لیوایه‌كی سپی له‌سی (30) پیاو بۆ (حمزة بن عبدالمطلب) دروست كرد، وه‌ك (الواقدی) ده‌ڵێت فه‌رمانی پێكرد رێگری له‌حوشتره‌كانی قوره‌یش بكات.[2] كاتێك حه‌مزه ویستی رێگری له‌كاروانه‌كه بكات بینی (ابا جهل بن هشام) له‌گه‌ڵ سێ سه‌د پیاودایه، كه‌سێك به‌نێوی (مجدي بن عمرو الجهني) ده‌كه‌وێته نێوانیانه‌وه‌و بلاوه‌ی پێكردن‌و شه‌ڕ رووی نه‌دا.

له‌مانگی (ربیع الاول)ی ساڵی دووی كۆچی په‌یامبه‌ر له‌گه‌ل دووسه‌د سواردا چوونه غه‌زایه‌ك، مه‌به‌ستی بوو رێگری له‌كاروانێكی قوره‌یش بكات. ئه‌وكاروانه

[1] تاريخ الطبري، المجلد الثاني، ص 206 (مصدر سابق)
[2] تاريخ الطبري، المجلد الثاني، ص 11 (مصدر سابق)

بەسەرکردایەتی (اميه بن خلف) بوو کەلەگەڵ سەد پیاوو دوو هەزارو پێنج سەد حوشتر بوو، پەیامبەر چوو بەدوایاندا تاگەیشتە ناوچەی (بواط) لەلای لەناحیەی (رضوي) بەڵام کاروانەکەی نەدۆزییەوەو گەڕایەوە بۆ مەدینە. ئەم غەزایەش ناونرا بە (غزوة بواط)[3] جارێکی دیکەش بۆ غەزای (العشيرة) دەرچووو بەنیازی ڕێگرتنی چەند کاروانێکی قوڕەیش‌و بەدوایانەوە بوو تاگەیشتە (العشيرة) لەناوەراستی ناوچەی (ينبع)، لەمەشدا هیچ کاروانێکی نەدۆزییەوەو گەڕایەوە.

لەمانگی ڕەجەبی هەمانساڵدا (عبدالله بن جحش)ی لەگەل هەشت لەموهاجیرەکانی بۆ شوێنێك نارد، پێش ڕۆشتنیان پەیامبەر نوسراوێکی نوسی‌و دایە دەست عەبدوڵڵاو فەرمانی پێکرد دوای دوو ڕۆژ لەرۆشتنیان نوسراوەکە بخوێنێتەوە. دوای دوو ڕۆژەکە عەبدوڵڵا نوسراوەکەی کردەوە بینی نوسراوە: (گەر سەیری ئەم نوسراوەمت کرد بکەوەڕێ تا دەگەیتە دارخورمایەك لەنێوان مەککەو تائفدا لەوێ بۆ سەیەك بۆ قورەیشییەکان دابنێی‌و لەهەواڵیان ئاگادارمان بکەنەوە) ئەوانیش چوون تاگەیشتنە دارخورماکەو بۆسەیان دانا، کاروانێکی قوڕەیشی تێپەڕبوو کەتێیاندا ئەم کەسایەتیانەی تێدابوو: (عمرو بن الخضرمي، عثمان بن عبدالله بن المغيرة و نەوفلی برای، الحكم بن كيسان) ئەو ڕۆژە دواین

---
[3] مختصر السيرة لأبن كثير،ص 187 (مصدر سابق)

ڕۆژی ڕەجەب بوو، صەحابەکان وتوێژی یەکتریان کردو وتیان: (سوێند بەخوا ئەگەر ئەمشەو وازیان لێبهێنین ئەوە دەچنە مانگی حەرامەوەو لێتان حەرام دەبێت، ئەگەر بیشیان نکوژین ئەوا با لەمانگی حەرامدا بیانکوژین) دوای گفتوگۆ ڕێکەوتن ئەوەندەی بۆیان دەکرێ لێیان بکوژن‌و کەڵو پەلو دەستکەوتەکان لەگەڵ خۆیان ببەن.

بۆ پیلانیش لەناو خۆیاندا سەری یەکێکیان تاشی تا کاروانچییەکان دڵنیابن لەوەی ئەمانە شەڕکەرو ڕێگرنین بەڵکو لەوانەن کەعەمرەی ماڵی خوا دەکەن. کاتێك قورەیشیەکان بەو شێوەیە بینیانن لەخۆیان دڵنیابوون‌و شمشێرەکانیان دانا، صەحابەیەك (واقد عبدالله التمیمی) تیرێکی گرتە (عمرو بن الحضرمي)و کوشتی، عوسمان بن عباللەو حەکەم بن کیسانیش بەدیل دەگرن‌و نەوفلیش لەدەستیان دەرباز دەبێت[4].

ئینجا (عبدالله بن جحش)و صەحابەکان گەڕانەوە بۆ مەدینەو لەگەڵ خۆیان کاروانەکەو دوو دیلەکەیان پێش خۆیان خست تاگەیشتنە لای پەیامبەرو عەبدوڵڵا بن جحش بەصەحابەکانی ووت: (لەم دەستکەوتەدا پێنج یەکی بۆ

[4] سیرة أبن هشام تحقیق د/ محمد فهمي السرجاني – الجزء الثاني ص 175، طبعة 1978، المكتبة التوفيقية/ مصر

پەیامبەرە) بەشەکەی پەیامبەری جیاکردەوەو ئەوی دیکەی لەنێوان صەحابەکان دابەشکرد، ئەم کارەش کرا پێش ئەوەی ئایەتی پێنج یەك (خمس) دابەزێت.

کاتێك قورەیشیەکان ووتیان: (محمدو صەحابەکانی مانگی حەرامیان حەلاڵ کردو خوێنیان تێدا ڕشتو ماڵیان تێدا بردو پیاویان تێدا بەدیل گرت) پەیامبەر دڵگران دەبێ‌و بەصەحابەکان دەڵێ: (من فەرمانم پێنەکردون لەمانگی حەرامدا کوشتار بکەن)[5] بەشەکەی خۆی لەدەستکەوتەکە وەرنەگرن کەدوو دیل‌و هەندێك حوشتر بوو. دوایی دەستکەوتەکان کەوتنە بەردەستی خەڵك‌و وابۆی چوون بەم کارەیان توشی ماڵوێرانی بوون‌و برا موسڵمانەکانیش دژایەتی ئەم کارەی صەحابەکانیان کرد[6]. بەڵام هەر لەدوای ئەوە ئەم ئایەتە دابەزی:

{يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ اللّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلاَ يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُواْ وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن

---

[5] إمتاع الاسماع للمقريزي، تحقيق محمد عبد الحميد النميسي – المجلد الاول– ص 70، الطبعة الاولى 1981 / دار الانصار/ القاهرة

[6] السيرة النبوية لابن هشام/ الجزء الثاني، ص 177 (مصدر سابق)

دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُوْلَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ وَأُوْلَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ}[7]

(دەربارەی جەنگ لەمانگی حەرامدا پرسیارت لێدەکەن – مانگە کانی حەرام بریتیبوون لەژوالقعدە، ژو الحجە، محرم، رجب، پێیان بلێ جەنگ لەومانگانەدا کارەساتو هەڵەیەکی گەورەیەو بەرهەڵستی ڕێبازی خواو کوفرە، جەنگ لەمزگەوتی حەرامداو دەربەدەرکدنی خەڵکەکەی زۆر گەورەترە لەلای خوا، فیتنە تاوانێکە لەکوشتن گەورەترە، بێباوەڕان ئەگەر بۆیان بکرێت بەبەردەوامی دژتان دەجەنگن هەتا واتان لێبکەن لەئایینتان پاشگەز ببنەوە) جا کەقورئان ئەم فەرمانەی دابەزاندو دەرگای ڕزگاربوونی لەسەر موسوڵمانان کردووە بەخۆیاندا شکانەوەو پەیامبەر لەڕەتکردنەوەی دەستکەوتەکەی پەشیمان بووەوە حوشترو دوو دیلەکەی وەرگرت,[8] ئەمەش پێنج یەکی دەستکەوتی ئەنواندو یەکەمین دەستکەوتی موسوڵمانان بووە, پەیامبەریش دوو دیلەکەی

---

[7] البقرة 217

[8] السيرة النبوية لابن هشام، الجزء الثاني، ص 178 (مصدر سابق)

به‌چل ئۆقه بۆ هه‌ریه‌كێكیان رزگاركردو ئه‌مه‌ش یه‌كه‌مین ئازادكردنی دیل بوو له‌ئیسلامدا.[9]

له راستیشدا ئه‌م ئایه‌ته پۆزشێك بوو واقیع پشتگیری لێناكات چونكه قوره‌یشیه‌كان له‌وكاته‌دا شه‌ڕی موسوڵمانانیان نه‌ده‌كرد، به‌ڵكو به‌پێچه‌وانه‌وه موسوڵمانه‌كان له‌سه‌ره‌تادا سێ جار رێگرییان له‌كاروانه‌كانی قوره‌یش گرت‌و ته‌نانه‌ت له‌م جاره‌یشدا قوره‌یش ده‌ستدرێژی نه‌كردۆته سه‌ریان به‌ڵكو موسوڵمان ده‌ستدرێژیان كردو له‌مانگی حه‌رامیشدا كردیان.

غه‌زای به‌دری گه‌وره

بۆ مه‌سه‌له‌ی (فدیه) خوا ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند...!! {مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللّهُ يُرِيدُ الآخِرَةَ وَاللّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ}.[10]

دوایش ده‌ستكه‌وتی بۆ حه‌ڵاڵ كردن.[11]

[9] إمتاع الاسماع للمغريزي، الجزء الاول، ص 70 (مصدر سابق)

[10] الانفال 67

لۆژیك وادەخوازێ كەشەریعەتە ئاسمانیەكان لەیاساكانی مرۆڤ بەبەزەیی‌تر بن، پەیامبەر بیستی كە(ابي سفيان بن صخر بن حرب) لەگەل كاروانێكی بازرگانی قورەیشیەكاندا لەشام گەڕاوەتەوەو ماڵو كەلوپەلی بازرگانی مەزنی تێدایە، سی یا چل پیاویشیان لەگەڵدایە، كاروانەكەش هەزار حوشتر باری قورەیشیەكانی هەڵگرتبوو، پەیامبەر بەصەحابەكانی ووت: (ئەمە كاروانی قورەیشیەكانەو سامانی ئەوانەی تێدایە بۆی بچن بەڵكو خوا بیكاتە دەستكەوتتان).

ئەبو سوفیان كەبیستی موسوڵمانەكان بۆی دەچنە بۆسەوە كەسێك بەناوی (ضمضم بن عمرو)ی ناردە مەككە بۆ ئەوەی داوای یارمەتیان لێبكات، لەئەنجامدا قورەیش بەنۆ سەدو پەنجا شەركەرەوە چوونو پەیامبەریش لەگەل موهاجرینو ئەنصارەكاندا بەرێكەوتن تاگەیشتنە شوێنێك كەپێیان دەگوت بەدرو لەشوێنێكدا لایانداو كەوتنە چاوەڕێكردنی ابی سوفیانو كاروانەكەی قورەیش. ئەبو سوفیانیش زانی موسوڵمانەكان لەبەدر لایانداوە رێگەی كاروانەكەی گۆڕیو لێیان رزگاری بوو هەواڵیشی بۆ قورەیشیەكان نارد كەكاروانەكەی رزگاركردووەو ئەوانیش بگەرینەوە. بەڵام (ابو جهل بن هشام) پێی لەسەر ئەوە

[11] {يَسأَلُونَكَ عَنِ الأنفَالِ قُلِ الأنفَالُ لِلّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُواْ اللّهَ وَأَصْلِحُواْ ذَاتَ بِيْنِكُمْ وَأَطِيعُواْ اللّهَ وَرَسُولَهُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ} (1) سورة الأنفال' وةرطيَر

داگرت كەبگەنە بەدر، ئەوكاتە وەرزێك بوو لەو وەرزانەی كەعەرەب ساڵانە لەبازارەكانیاندا كۆی دەكردنەوە، لەبەرئەمە نەوەستان تاگەیشتنە عدوەی ئەوسەر[12] پەیامبەریش لەوشوێنەدا (بدر) لەمسەری ئاوەكەوە بۆیان دانیشتن. لەگەڵ پەیامبەردا پیاوێك هەبوو پێیان دەگوت (الحباب بن منذر بن الجموح) ناوبراو بەپەیامبەری گوت: (ئەی پەیامبەری خوا ئایا ئەم شوێنەت بینیەوە؟ ئایا ئەمە شوێنێكە كەخوا پێی داوینو ئێمە بەرەو رووی بچینو لەئاوەدانكردنەوەی هیچ دوانەكەوین یاخود ئەمە بیروبۆچوونو جەنگو دەسیسەو پیلانە..؟! پەیامبەریش پێی دەڵێ: بیروبۆچوونو جەنگو پیلانە، حەبباب دەڵێ: ئەی پەیامبەری خوا ئەگەر وابێت ئەمە شوێنێكی باش نییە، خەڵكەكە بنێرە بائێمە دابەزینو ئاو بهێنین دوایش بیرەئاوەكان بەخۆڵ پڕدەكەینەوە لەسەریان حەوز دروست دەكەینو پڕیان دەكەین لەئاو، ئینجا شەڕی قەومێك دەكەین كەئێمە ئاومان لەلایەو لێی دەخوینەوەو ئەوان نییانە تا بیخۆنەوە. پەیامبەریش ووتی: (ئەوا راوێژم لێوەرگرتن) بەو شێوەیەی (ابن المنذر) پێشنیاری كرد كردیانو هەردوولا بەیەكگەیشتنو لەوشەڕەدا موسوڵمانان سەركەوتن.[13]

[12] دوو ناوضة هةبوون بةناوى عدوة ثيَيان دةطوتن عدوةى ئةمسةرو عدوةى ئةوسةر. وةرطيَر

[13] مختصر السيرة لابن كثير، ص 196 وما بعدها (مصدر سابق)

(ابن اسحاق) له (عبدالرحمن بن عوف) ده‌گێڕێته‌وه له‌ڕۆژی به‌دردا به‌لای (امية بن خلف)دا تێپه‌ریوه كه‌وه‌ستابوو ده‌ستی كوڕه‌كه‌ی (علي) گرتووه, عه‌بدولڕه‌حمان به‌دیلی ده‌یانگرێت، كه‌بلال به‌و شێوه‌یه ده‌یانبینێ ده‌ڵێ: سه‌ری كوفر ئومه‌یه‌ی كوری خه‌ڵه‌فه, گه‌ر رزگاری ببێ ئه‌وه من رزگارم نابێت، ئیتر به‌ده‌نگی به‌رز هاوار ده‌كات: ئه‌ی شوێنكه‌وتوانی خوا سه‌ری كوفر ئومه‌ییه‌یه، به‌م هاواره هێرش ده‌كه‌نه‌سه‌ر ئومه‌ییه‌و كوڕه‌كه‌ی‌و ده‌یانكوژن.

بۆ دیله‌كانی دیكه‌ی ئه‌وشه‌ڕه صه‌حابه‌كان ناكۆك ده‌بن، بیانكوژن یان ئازادیان بكه‌ن, بۆ ئه‌مه په‌یامبه‌ر راوێژی به ئه‌بوبه‌كر كردو عه‌لی‌و عومه‌ر كرد، ئه‌بوبه‌كر وتی: ئه‌ی په‌یامبه‌ر خوا ئه‌وانه كوڕه ماموِ رۆڵه‌ی عه‌شره‌ت‌و برامانن من وایده‌بینم كه‌(فدية)یان[14] لیوه‌ربگرێت‌و ئه‌وه‌ی به‌هێز وه‌رمانگرت بۆ ئیمه‌بێت به‌ڵكو دواتر خوا هیدایه‌تیان بداو ببنه پشتگیرمان.

عومه‌ریش ووتی سوێند به‌خوا من ئه‌وه به‌باش نابینم كه‌ئه‌بوبه‌كر ده‌یبینێ، من وای به‌باش ده‌زانم بهێڵیت فلانه‌كه‌س (كه‌خزمی خۆی ده‌بێت) بده‌م له‌گه‌ردنی، عه‌لیش بتوانێ بدات له‌گه‌ردنی (عقيل)و حه‌مزه‌ش بتوانێ بدات له‌گه‌ردنی فلانه‌كه‌سی برای تا خوا بزانێ هیچ نه‌رمی‌و نیانی‌و چاوپۆشییه‌كمان بۆ

[14] فدية: رزطاركةرانة، طاوو طةردوون، بةرانة، ثيَشيار، شتيَكة لةبرى شتيَك بةكاردةبرآ. وةرطيَرِ.

هاوەڵدانەران (مشركين) لەدڵماندا نەماوە. لەكۆتاییدا پەیامبەر بەراوێژی ئەبوبەکری کردو بڕیاریدا فدیە لەدیلەکان وەربگیرێت. بۆ ڕۆژێك دواتر عومەر بینی پەیامبەرو ئەبوبەکر دەگرین، کەپرسیاری لێکردن پەیامبەری لەوەڵامدا ووتی: لەبەر ئەوە دەگرین هاوەڵەکانمان بۆی پێشنیار کردین کەفدیە لەدیلەکان وەربگرین. خواش ئەم ئایەتەی دابەزاند:

{مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللّهُ يُرِيدُ الآخِرَةَ وَاللّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ}.[15]

بۆ پەیامبەرێك نەبووە دیلی هەبێت تاپایەدار بێت لەسەر رووی زەوی, ئایا ئێوە کەلوپەلی دونیاییتان دەوێت لەکاتێکدا خوا دوارۆژی دەوێت..و..؟؟؟

لەدوای ئەمە دەستکەوتەکانیان بۆ حەڵاڵ بوو.[16]

خوا بەجۆرێك وەسفی خۆی دەکات کەلەبەرامبەر کۆیلەکانی خۆیدا بەبەزەییو بەخشندەیەو لەناوەکانیشدا (اسماء الله الحسنى) ئەم ناوانە هەیە (سلام, ئاشتیخواز رؤوف, میهرەبان..تاد) هەن. جا ئایا ئەوە لۆژیکییە خوا لەسەر ئەوە توڕەببێت کەپەیامبەر دیلەکانی نەکوشتووەو فدیەی لێوەرگرتوون لەکاتێکدا

---

[15] الانفال 67

[16] مختصر السيرة لأبن كثير،،ص 221 (مصدر سابق)

یاسای مرۆڤایەتیش کوشتنی دیلی حەرام کردووە؟؟ هیچ کەس لەمێژووونووسان ئەوەیان بەیادمان نەهێناوەتەوە کەپەیامبەر سەرزەنشتی بلالو صەحابەکانی کردبێت لەسەر کوشتنی دوو دیل (ئومەییەو کوڕەکەی)، ئایا ئەوە چ خوایەکە هانی خەڵك دەدات بۆ کوشتنی دیل ؟؟

تەنانەت لەدوای زۆربوونی ژمارەی موسوڵمانانیش سورەتی محمد دابەزی کەخوا تیێدا دەڵێ: {فَإِذا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاء حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاء اللَّهُ لَانتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِن لِّيَبْلُوَ بَعْضَكُم بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ}.[17]

کاتێك دەگەنە ئەوانەی بێباوەڕن بێنە دەست لێیانو بدەن لەگەردنیان تا کوشتاری زۆریان لێدەخەن، ئینجا کەهێزیان نەما بەدیل بیانگرنو بەتوندی باڵبەستیان بکەنو دوایی یان بەپیاوەتیو زەلیلیو بەمنەت یان بەفدیە ئازادیان بکەن تا ئەوکاتەی شەڕ نامێنێو کۆتایی بەکافران دێت.

قورتوبی لەتەفسیری ئەم ئایەتەدا دەڵێت: خوا کەدەڵێ: (فَضَرْبَ الرِّقَابِ) بدەن لەگەردنیان مەبەستی ئەوە نیە بیانکوژنو تەواو، چونکە لەداڕشتنیدا

---

[17] محمد 4

(فَضَرْبَ الرِّقَابِ) توندیو رق ئەستوری هەیەو ئەم هاومانایە لەوشەی (قتل) (كوشتن)دا نییە. ئەمەش تۆقێنترین كوشتنمان بۆ وێنا دەكات كەدەكاتە پەراندنی ملو جیاكردنەوەی بەشێكی سەرەوە لەلەش كە(سەر)ە.

خوا تەنها بەكوشتنی كافرەكانەوە نەوەستاوە بەڵكو پێویستە بەناشرینترینو خراپترین شێوە كافران بكوژین، بەلام بۆ (دیل)ەكان لەگەل ئەوەی خوا دەڵێ (یان بەپیاوەتیو منەت یان بەفدیە) كەچی قورتوبی لەتەفسیری ئایەتەكەدا دەلێت: (قیتادە)و (موجاهید) دەڵێن ئەگەر موشریكێك بەدیل گیرا نابێ بەپیاوەتیو منەت یان بەفدیە ئازاد بكرێو بیگێرِنەوە بۆلای موشریكەكان لەلای ئەوان بەژن نەبێت نابێ فدیە هەبێ چونكە ژن ناكوژرێت). تەنانەت دوای ئەوەی خوا نەرمی نواند بەرامبەر موشریكەكانو دوای ئەوەی لەپەیامبەر توورِەبوو چونكە لەشەرِی بەدردا بەفدیە رازی بوو، یان بە پیاوەتیو منەت یان بەفدیە، كەچی زانایانی ئیسلام دەڵێن پێویستە دیل بكوژرێ.

غەزای بەنی قەیونقاع

پەیامبەر لەگەڵ یەهودییەكانی مەدینە هاوپەیمانی گرت، لەنێوان موجاهرینو ئەنصارەكاندا نوسراوێكی پەیماننامەی نوسی تێیدا بەراشكاوانە باسی یەهود دەكاو

پەیمانیان لەگەڵ دەبەستێو داندەنێ بەئایینو ماڵیانداو مەرجیان لەسەریەك دەبێ. پەیامبەر لەنوسراوەکەدا دەنوسێ (بەناوی خوای بەزەیی‌و میهرەبان, ئەم نوسراوە لەلایەن محمدی پەیامبەری ئومییەوە نوسراوە بۆ نێوان بڕوادارو موسڵمانەکانی قورەیش‌و مەدینە) بەم شێوەیە دەست پێدەکات تا دەگاتە ئەوەی کەنوسراوە (لەبەر ئەوەی بڕواداران شەڕی کافران دەکەن دەبێ یەهودییەکان نەفقەیان لەگەڵ بکێشن، یەهودییەکانی بەنی عۆف بەشێکی گەورەن لەگەڵ بڕوادارانداا، یەهودییەکان ئایینی خۆیانیان هەیەو موسڵمانەکانیش ئایینی خۆیانیان هەیە هەر لایەنەو نەفەقەی ئایینەکەی خۆی دەکێشێ، هەر کەسێك دژایەتی هەر لایەنێکی ئەم پەیماننامەیە بکات دەبێ بەهاوپشتی یەکتر دژی ئەو کەسە بجەنگن، لەنێوانیاندا ئامۆژگاری‌و ڕێنموویی هەیەو نابێ تاوان بەهەقی هیچ کەس بکرێ، هەرکەس تاوانی کرد تاوانەکەی هەرکەس زوڵم‌و تاوان بکات تەنها خۆی‌و خێزانەکەی بەرپرسیارن‌و ناگەڕێتەوە بۆ هاوپەیمانەکەی، سەرکەوتنیش بۆ مەزڵومەکانە. ڕووبەرو پانتایی شاری مەدینە بۆ لایەنەکانی ئەم هلوپەیمانە شەڕ تێیدا حەرامەو نابێ کەس شەڕی کەسی دیکە بکات، دراوسێ وەك خود وایە نەزەرەری هەبێ‌و نەتاوان).

دەڵێن: ژنێکی عەرەب شتێك دەباو لەبازاڕی بەنوقەیونقاع بیفرۆشێ، لەلای زەرەنگەرێك دادەنیشێ، کەسانی ناو دوکانەکە دەورو خولی ئەم ژنە دەدەن تادەموچاوی خۆی دەربخات بەڵام ژنەکە ڕازی نابێت، زەرەنگەرەکە بەئانقەست لەدواوە جلی ژنەکە بەکورسیەکەوە دەبەستێت، کاتێك ژنەکە هەڵدەستێت جلەکانی لەبەر دادەکەنرێت‌و ئەوانیش پێی پێدەکەنن. ژنەکە دەقیژێنێ‌و لەولاوە موسڵمانێك دێت‌و هێرش دەکاتە سەر زەرەنگەرەکەو دەیکوژێت، ئەو چەند یەهودییەی لەوێ دەبن ئەوانیش موسڵمانەکە دەکوژن.

کوسوکاری بانگی موسڵمانانیان کرد بۆ سەر یەهوودییەکان, بەم بۆنەیەوە موسڵمانەکان کۆدەبنەوەو بەسەرکردایەتی محمد گەمارۆ دەخەنە سەر یەهودییەکانی بەنو قەیونقاع‌و وازیان لێناهێنێت تا خۆیان تەسلیمی حوکمی محمد دەکەن. سەرباری ئەوەی لەپەیمانەکەدا نوسراوە (هەرکەسێك زوڵم‌و تاوان بکات ئەوە تەنها خۆی‌و خێزانەکەی بەرپرسیارە) لەجیاتی ئەوەی لەو کەسانە بپرسنەوە کەتاوانیان کردووە کەچی گەمارۆی هەموو بەنی قەیونقاعیان داو بەرپرسیاریان کردن.

پاش ئەوەی هۆزەکە تەسلیم دەبن باڵبەستیان دەکەن‌و محمد دەیانەوێ بیانکوژێت (عبدالله بن ابي بن سلول) کەخەزرەمی دەبێ‌و لەگەڵ بەنی

قەیونقاعدا هاوپەیمان دەبێ بەمحمد دەڵێ: (ئەی محمد لەگەڵ هاوپەیمانم چاك بە چووە بەردەمیو دەستی برد کەمەری پەیامبەری گرت: ئەویش وتی (بەرمدە بابچم بۆیان) لەکاتی وتنی ئەم قسەیەدا دەموچاوی ڕەش دادەگەڕێو بەتوڕەییەوە جارێکی دیکە دەڵێ: (خۆت لادە با بڕۆم بۆیان). عەبدوللاش دەڵێ: (سوێند بەخوا ناهێڵم بڕۆی تا نەزانم لەگەڵیان چاك دەبیت). چوار سەد پێ بێزرێپۆشو سێ‌ی زرێپۆشیش بەرە بەسمتیانەوە لەرەشو سوور, درەویان دەکەیت بەیەك کەرەت!! بەخوا من ئارامی نابینمو ئەترسم هەموو شتێك بگرێتەوە.) پەیامبەریش شل دەبێو پێی دەڵێ: (ئەوانە بۆ تۆ، وازیان لێبێنن نەفرەتی خوایان لێبێت). ئینجا دەنێرن بەشوێنیانداو دەیانهێننو موسڵمانان دەکەونە چنینەوەی ماڵو دەستکەوتەکانیان،[18] پێنج یەکیشی بەر پەیامبەر دەکەوێت.

بەڕوونی دیارە پەیامبەر پاساوێکی بۆ غەزای بەنی قەیونقاع دەویست، بەم هۆیەوە ڕووداوی ئافرەتە ئەعرابیەکەی کردە پاساوێك بۆ داگیر کردنیان.

[18] تاريخ الطبري، المجلد الثاني، ص 49 (مصدر سابق)

واقدی[19] باسی ئەوی دەکات کەبەنوقەیونقاعەکان زەرەنگەرو خاوەن چەك بوون، لەبەر پلەو پایەیانو تێکەڵییان لەگەڵ هاوپشتە قوڕەیشیەکاندا پەیامبەر زۆر بیری لەم مەسەلەیە کردبووەوەو درێژەی کێشا تا ئەم ئایەتە دابەزی:

وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوْمٍ خِيَانَةً فَانبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاء إِنَّ اللّهَ لاَ يُحِبُّ الْخَائِنِينَ.[20]

ئایەتەکە ئەوە ڕوون دەکاتەوە خوا بۆ پەیامبەری حەڵاڵ کردووە غەزای ئەوانە بکات کەترسی خیانەتکردنیان هەیە، هەر ئەمەش لەگەڵ بەنی قەیونقاعدا ڕوویدا بەبێ ئەوەی دەستدرێژی بکەنە سەر هیچ موسڵمانێك، بەڵکو بەپێچەوانەوە یەکێك لەموسڵمانەکان لەسەرەتادا زەرەنگەرێکی یەهودی کوشتو یەهودییەکان موسڵمانێکی پیاوکوژیان کوشتووەتەوە. ئەمەش دەچێتە ژێر سزای تۆڵە سەندنەوەوە کەلەو کاتانەداو لەناو عەرەبدا بەربڵاوبووە. بەڵام پەیامبەر بڕیاریدابوو پەیماننامەکە هەڵوشێنێتەوەو گەمارۆیان بداو لەشارەکە دەریانکاتە دەرەوە، ئەگەر عەبدوڵڵای کوڕی ئەبی کوڕی سەلولیش نەبوایە دەیکوشتن،

[19] المغازي لمحمد بن عمر بن واقد المعروف بالواقدي، المجلد الثاني، ص 178/ نقلاً عن تاريخ الطبري، المجلد الثاني، ص 49 (مصدر سابق)

[20] الانفال 58

ئەمە سەربارى ئەوەى کەلەپەیماننامەکەدا نوسرابوو لەناو شارەکەدا نابێت هیچ لایەنێکى ناو ئەم پەیماننامەیە دست درێژى بکاتە سەر ئەوى دیکە.

سورەتى (البقرة– 85)دەربارەى یەهودییەکان دەڵێت:

ثُمَّ أَنتُمْ هَؤُلاء تَقْتُلُونَ أَنفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِّنكُم مِّن دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِم بِالإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَإِن يَأْتُوكُمْ أُسَارَى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ

(ئێوە خەریکى یەکتر کوشتنى دەستەیەك لەخۆتان لەماڵو حاڵى خۆیان دەردەکەنو دژبە دەستەیەکى ترتان بەتاوانى کوشتنو دوژمنایەتى پشتى یەکتر دەگرن، بەلام ئەگەر بەدیلى دەستى دوژمن بکەوتنایە ئەوا ئێوە ئەگەرچى دوژمنیشتان بوون کەچى فدیەتان بۆ دەدانو ڕزگارتان دەکردن لەکاتێکدا دەرکردنیان لەسەرتان حەرام بوو، ئایا ئێوە بڕواتان بەبەشێکى کتێبى تەورات دەبێو بڕواتان بەبەشێکى ترى نابێت؟ پاداشتى ئەوکەسەى ئەم کارانە دەکات سەرشۆڕیە لەم دونیاو لەو دونیاش).

جا ئەگەر قورئان ئەوە بەشورەیى دادەنێ کەیەهودییەکان هەندێك لەخۆیان دەربەدەر دەکەنو پێیان دەڵێت ئەو کارە حەرامە ئیتر چۆن ئەم کارە بۆ پەیامبەر حەڵاڵ دەکات تا بەنى قەینوقاع لەماڵەکانیاندا دەربکرێن؟

لەسەرەتای ساڵی سێهەمی کۆچیدا پەیامبەر بیستی کەئەبوسوفیان بەسەر قافڵەیەکی بازرگانی چووە بۆ شام، لەبەر ڕوداوی شەڕەکەی بەدر ترساون ڕێگەکەیان گۆڕیوەو ڕێگەی عێراقیان گرتۆتەبەر, ئەبو جەعفەر دەڵێ: (واقدی پێی وایە کەهۆکاری ئەم غەزایە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو قسەیەی کەقوڕەیشیەکان وتبویان (محمد ڕێ‌و شوێنی بازرگانی لێگۆڕیوین‌و لەسەر ڕێگەکەمانە). هەروەها ئەبو سوفیان‌و صفوانی کوڕی ئومەییەش وتبویان گەر لەمەککەدا بمێنینەوە ئەوەی هەمانە دەیخۆین, (ابو زمعة الاسود)یش پێیان دەڵێت من پیاوێکتان پێدەناسێنم بەڕێگەی نەجدییە (ڕێگای نێوان عێراق‌و شام) بتانبات‌و گەر بەچاو بەستراوی بتانبات ئەوە دەتانگەیەنێت. صەفوانیش دەڵێت: ئەو کەسە کێیە؟ ئێمە پێویستیەکی زۆرمان بەئاو نییەو لەزستانداین، وتی ئەوکەسە (فرات بن حیان)ە، بانگیان کردو بۆ ئەو مەبەستە بەکرێ گرتیان‌و لەزستاندا کەوتنەڕێ، بەو ڕێگەیەدا بردنی کەشارەزای بوو تا گەیشتنە ناوچەی غەمرە. هەواڵ گەیشتە پەیامبەر کەکاروانەکە هوشترو پارەوپولێکی زۆری تێدایە، چووە ڕێگەیان‌و دەستی گرت بەسەریاندا.. بوخچەیەك کەهەمووی ئاڵتوون بوو صەفوان هەڵیگرت‌و ویستی خۆی دەرباز بکات بەڵام (زید بن حارثة) بەری ڕێگەی لێگرت،

هەندێکیش توانیان هەڵبێن. لەدابەشکردندا پێنج یەکی بەر پەیامبەر کەوت کەدەیکردە بیست هەزارو چوار بەشەکەی بەسەر ئەوانی دیکەدا دابەش کرد.[21]

لەساڵی چواری کۆچیدا پەیامبەر (أبا سلمة بن عبد الاسد) دەنێرێ تا غەزای بەنی ئەسەد بکاتو لەگەڵ خۆیدا سەدو پەنجا پیاوی برد. ڕۆیی تا گەیشتە ئاوێك بەناوی (قطن) کەئاوی بەنی ئەسەد بوو، لەو کاتەدا (طلحة الاسدی)و براکەی (سلمة)و کوڕانی خوەیلدی لێبوو، کاتێك چاویان بەم شەڕکەرانە کەوت ڕایانکردو ژمارەیەکی زۆر حوشترو مەڕیان بەجێهێشت، ابو سلمە کۆیکردنەوەو گەڕایەوە بۆ مەدینە، پەیامبەریش لەم دەستکەوتە پێنج یەکی بەرکەوت.[22]

---

[21] تاريخ الطبري، المجلد الثاني، ص 54 (مصدر سابق)

[22] مختصر السيرة لابن كثير،،ص 269 (مصدر سابق)